

Mark Vacher, Mag. art i antropologi, Ph.d., lektor i etnologi
ved Saxo-Instituttet, Københavns Universitet.

Keywords: Flygtninge, Libanon, Arendt, The Human Condition.

FLYGTNINGENS VILKÅR – et etnografisk studie af flugten og dens følger hos syriske flygtninge i Libanon

Med inspiration fra filosoffen Hannah Arendt vil jeg rette blikket mod flugten som et eksistentielt vilkår. I det perspektiv kan flugten opfattes som en indstiftende begivenhed, der igangsætter en kæde af handlinger og reaktioner i verden og ikke mindst hos det menneske, for hvem flugten konstituerer en ny virkelighed. Artiklens empiriske grundlag er en række etnografiske interviews og samtaler med flygtninge i forbindelse med feltarbejder i Libanon udført i perioden 2017-2019.¹

Introduktion: En udfordring

I 2011 brød en borgerkrig ud i Syrien, som i skrivende stund løber på sit 9. år. Mens granat- og missilnedslag, giftgasangreb og geværlid i vid udstrækning

1 Projektet "Byplanlægning, landskabsarkitektur og etnologi i Beirut" er udført i samarbejde med landskabsarkitekt Sonja Stockmarr og finansieret af Statens Kunstfond. Forfatteren vil gerne takke Mette Kamille Birck for uvurderlig hjælp og input i forbindelse med feltarbejde og artikelskrivning, Iben von Holk og Lars Erslev Andersen for generøs introduktion til Beirut og Libanon, Sonja Stockmarr for godt samarbejde gennem hele projektet og ikke mindst Yahya, som på grund af de vilkår han lever under, også i denne taksigelse er frataget muligheden for trykt at kunne modtage fortjent anerkendelse i sit eget navn.

finder sted inden for landets grænser, har katastrofen tvunget flygtninge i stort antal til at krydse disse.²

Libanon, som udgør den empiriske reference for denne artikel, er det land, der i forhold til sin størrelse og sit indbyggertal har modtaget flest flygtninge. I landet, der har en lokalbefolkning på blot 4,5 millioner og i forvejen betegnes som en ustabil stat, truer omfanget af udfordringerne afstedkommet af krigen i nabolandet med at resultere i kollaps og i værste fald genopblussen af borgerkrigen, der sluttede i 1990.³

En af udfordringerne er at håndtere den million syrere, der er ankommet som flygtninge til landet. Med god grund har flygtningekrisen fået stor opmærksomhed fra den libanesiske regering, hjælpeorganisationer, medier og forskere. Der rapporteres fra grænserne, fra ruterne, og fra lejrene.⁴ Der reageres, distribueres og ydes hjælp med udgangspunkt i kapacitet, logistik og politik,⁵ og konsekvenserne af krisen for nærområderne undersøges og analyseres i "risk assessments" og rapporter.⁶ Der er med andre ord tale om en omfattende etablering af systemer, apparaturer og praksisser, hvorigennem flygtninge hjælpes, men i høj grad også håndteres og kontrolleres.

Flygtninge er både årsag til og mål for ovennævnte tiltag, men som jeg vil diskutere i første del af artiklen, transformeres de ofte i processen til en særlig kategori, der adresserer volumen frem for individer. I overensstemmelse hermed påpeger flere flygtninge- og migrationsforskere med henvisning til filosofen Hannah Arendts analyse af totalitarisme, at det har alvorlige konsekvenser for mennesker at blive kategoriseret og indsat i sådanne håndterende systemer.⁷

Hvad Arendts analyse af totalitarisme imidlertid ikke berører, er det forhold, som går forud for flygtningenes transformation fra individer til volumen. Med andre ord, hvad der gør, at de overhovedet dukker op som flygtninge. At undersøge dette udgør mit væsentligste ærinde i artiklen. Derfor stiller jeg spørgsmålet: Hvad vil det sige at leve med flugten som eksistentielt vilkår, og hvordan sætter dette vilkår spor i måden flygtningene kommer til syne? Besvarelsen heraf vil ske gennem etnografiske eksempler fra Libanon og med inspiration fra en anden del af Arendts forfatterskab, nemlig værket *The Human Condition*, der tager udgangspunkt i vilkåret som udspringende af individers handle.⁸

2 Ifølge FN er 5,5 millioner mennesker flygtet fra Syrien siden krigens udbrud, 6,5 millioner er internt fordrevet, mere end 400.000 har mistet livet og 1 million blevet såret (<https://www.unhcr.org/syria-emergency.html>).

3 Erslev 2017.

4 <https://en.unesco.org/news/media-and-migration-covering-refugee-crisis>

5 <https://data2.unhcr.org/en/situations/syria/location/71>

6 UNHCH 2018.

7 Arendt 2017.

8 Arendt 1998.

Men lad mig inden vi når til vilkåret vende tilbage til der, hvor flygtningene påkalder sig størst opmærksomhed, nemlig når de dukker op i en fremmed kontekst, og bliver nogen, som andre må håndtere.

Hvis krise?

Krigen i Syrien har medført en massiv tilsynekomst ikke bare af mennesker, men som nævnt også systemer, apparaturer og praksisser. Dette har med rette afstedkommet kritiske analyser inden for flygtninge- og migrationsforskningen. Således spørger politologen Maurice Stierl, arkitekten Charles Heller og geografen Nicholas De Genova: Såfremt der med de flygtende fra Syrien er tale om en humanitær krise, hvis krise er det så?⁹ Det er, mener de, ikke kun flygtninge, men i høj grad også politiske systemer, der er i krise. I den sammenhæng, hævder De Genova, er det vigtigt ikke kun at betragte krisen som en beskrivelse af tingenes tilstand, idet der i høj grad også er tale om et redskab. Således, påpeger han, medfører en konstituering af situationen som "krise" en undtagelsestilstand, der legitimerer omfattende indgreb og kontrolforanstaltninger rettet mod mennesker, som i krisens navn kategoriseres som uønskede fremmede.¹⁰

Konsekvenserne af undtagelsen, dens teknologier og de lokaliteter, den producerer, udgør et gennemgående tema i nyere studier, ikke bare af situationen affødt af krigen i Syrien, men inden for flygtninge- og migrationsforskningen generelt. Det gælder ikke mindst studier af flygtningelejre, nationale grænser og zoner for flygtninge og migranter oprettet i forskellige storbyer.¹¹

Hvad angår mange analyser af krisen som undtagelse og de deraf følgende teknologier, står filosofen Hannah Arendts tænkning som en central reference. Især trækkes der på hendes analyse af "The Decline of the Nation-State and the End of the Rights of Man", som udfoldes i værket *The Origins of Totalitarianism*.¹² Ifølge Arendt, opstod der omkring 1. Verdenskrig en ny form for udsatte i Europas nationalstater. Disse udsatte mennesker, som ikke var staternes egne borgere, havde med deres flugt ikke blot mistet deres hjem, men også retten til at etablere et nyt. Tilmed kom de fra lande, der i lyset af Verdenskrigen ofte betragtedes som fjendtlige. Endelig kom de i et antal, som de stater, hvortil de flygtede, sjældent havde kapacitet eller de fornødne faciliteter til at imødekomme.¹³ Resultatet blev ifølge Arendt, at disse nye flygtninge uden borgerskab ikke kun mistede deres eksisterende rettigheder, men deres "right to have rights" i det hele taget, og at deres

9 Stierl et al. 2015: 23.

10 De Genova 2016.

11 Se for eksempel Agier 2002, Turner 2015, 2016, De Genova 2016, Isin & Rygiel 2007, Vigh 2011.

12 Arendt [1951] 2017.

13 Arendt 2017: 384,385.

skæbne dermed reduceredes til en kvantitativ udfordring.¹⁴ De ophørte med at være “nogen” i forhold til den stat, de var fremmede i, og blev det, hun betegner som, “*abstract nakedness*” – “nøgent liv”.¹⁵

Når mennesker opfattes som “nøgent liv”, gøres de håndterbare på nye måder og i nyt omfang. Således er det i kraft af tabet af retten til at have rettigheder, at mennesker er blevet indsat i diverse undertrykkende systemer og underkastet dehumaniserende teknologier, uden at det af den udførende stat er blevet opfattet som overgreb. Dette er, mener hun, både nazisternes masseudryddelseslejre og de sovjetiske Gulaglejre eksempler på.

Arendts analyse er en oplagt ramme for studier af sammenhænge mellem undtagelsestilstande, håndterende systemer og “nøgent liv”. Hvordan dette kan udfoldes ses hos filosofen Giorgio Agamben, og måske tydeligst i bogen *Homo Sacer – Sovereign Power and Bare Life*.¹⁶ I denne bog, der hyppigt anvendes inden for flygtninge- og migrationsforskningen, udnævner Agamben med udgangspunkt i Arendts analyse lejren som modernitetens “*Nomos*” – et sted født af undtagelsen og rettet mod håndtering af nøgent liv. Kort fortalt er “*Nomos*” en autoritet, der dømmer, opretholder og tager liv, men selv er undtaget civil lov og ret.¹⁷ Dermed ikke sagt, at Agambens forståelse af lejren er udtryk for, at der er konsensus om, hvad livet i flygtningelejre indebærer eller hvordan, det skal forstås. Tværtimod møder hans analyse kritik fra flere retninger. Således indvender flygtninge- og migrationsforskerne Engin Isin og Kim Rygiel, at Agambens fremstilling er essentialistisk og ahistorisk, idet han overser, at udryddelseslejren har sin specifikke historiske kontekst.¹⁸ Hvor Isin og Rygiel problematiserer Agambens generalisering af lejren som “*Nomos*”, vender antropologen Simon Turner blikket mod konsekvenserne for synet på lejrens beboere. Når medier i indslag fra flygtningelejre fremstiller flygtninge som apatiske og modstandsløse ofre og således dokumenterer den empiriske eksistens af “nøgent liv”, er det ifølge Turner en repræsentation, der understøtter bestemte politiske agendaer hos UNHR og de stater, der står over for flygtninge som en udfordring. Set gennem mediernes linser og fra helikopterperspektiv fremstår flygtningene i lejrene som en pacificeret kategori af fremmede eller med andre ord et håndteret og i bedste fald håndterbart problem.¹⁹ Studerer man derimod lejren indefra og dens beboere på nært hold, tegner der sig ofte et helt andet billede. Gennem etnografiske studier af hverdagsliv i flygtningelejre har antropologer derfor søgt at afdække handle-

14 Ibid.: 388

15 Ibid.: 392.

16 Agamben [1995] 1998.

17 Agamben 1998: 166.

18 Isin & Rygiel 2007: 184.

19 Turner 2016: 143.

kraft, socialt engagement og politisk mobilisering, som står i kontrast til apatisk “nøgent liv”.²⁰

Et eksempel er antropologen Sylvian Perdignons analyse fra Libanon af palæstinensiske flygtninges kamp mod mareridtsvæsnet al-Qreene, der fra drømme fremkalder aborter hos kvinder og dræner mænd for kræfter i en sådan grad, at de ikke kan arbejde eller bygge huse til deres familier. Al-Qreene er altså en ond kraft, der forhindrer kvinder i at blive mødre og mænd i at blive herre i eget hus. Al-Qreenes ofre er ikke selv flygtet fra Israel, men har arvet deres flygtningestatus fra deres forældre eller bedsteforældre. På grund af Libanons meget restriktive politik i forhold til flygtninge er deres rettigheder stærkt begrænsede. De må ikke arbejde inden for den offentlige sektor, de må ikke købe ejendom uden for flygtningelejren, og der er ikke udsigt til, at deres børn vil få bedre vilkår. Ved at trække på Arendt, viser Perdigon, hvorledes kampen mellem al-Qreene og hendes ofre kan ses som en kamp mod at være indsat i et liv med reducerede rettigheder, der udelukker dem fra at opbygge sociale relationer og bedre tilværelser.²¹

Hvad enten man er direkte inspireret af eller skriver sig op imod dem, er undtagelsen, lejren og “nøgent liv” produktive begreber, som mange flygtninge- og migrationsforskere forholder sig til.

Vægten af verdens virkelighed

Selv om disse begreber er gode at tænke med, er det tankevækkende, at ingen af dem belyser forudsætningen for at være flygtning. Arendts anvender i *The Origins of Totalitarianism* flygtningestrømme som del af forklaringen på totalitarismens opståen, og Agambens eksempler i *Homo Sacer – Sovereign Power and Bare Life* er udryddelseslejre, hvor de fleste af ofrene ikke var flygtninge, men netop mennesker, der ikke nåede at blive det.

Når man som Stierl, Heller og Da Genova stiller spørgsmålet, “hvis krise er det?”, er det bestemt relevant at svare staten og systemet, men, vil jeg hævde, er det lige så vigtigt ikke at glemme flygtningen selv. Hvem det er, og hvad det vil sige at være på flugt, er hverken undtagelsen, lejren (og lignende teknologier) eller “nøgent liv” i sig selv en beskrivelse af. Flygtningen er flygtning, vil jeg påstå, før vedkommende krydser grænser, før vedkommende bliver andres “krise”, og før vedkommende bliver indsat i lejre. Flygtningen er altså ikke i udgangspunktet grænsekrydsende, lejrindsat eller “nøgent liv”. Det kan man blive, men det er ikke disse forhold, der gør én til flygtning.

20 Turner 2016; Turner 2015; Perdigon 2018; Lecadet 2016; Agier 2002.

21 Perdigon 2018.

I det lys vil jeg derfor stille og forsøge at besvare følgende spørgsmål: 1) hvad er det, der gør en flygtning til flygtning, og 2) hvilken betydning har det for flygtningens tilværelse?

I et forsøg på at besvare spørgsmålene vil jeg vende mig mod en anden del af Arendts forfatterskab, nemlig *The Human Condition* ([1958] 1998). Heri undersøger hun ikke flygtninge specifikt, men, som titlen antyder, det vilkår, der gør mennesket til det, det er. Ifølge Arendt er et vilkår²² ikke et passivt forhold, men “*The impact of the world’s reality upon human existence [...] felt and received as a conditioning force*”.²³ Det er altså det forhold, at man som menneske i verden oplever og reagerer på den.

Spørger vi, hvilken “*conditioning force*”, der gør flygtningen til flygtning, er svaret: flugten. I det omfang den er en begivenhed, der igangsætter en kæde af handlinger og reaktioner i verden og ikke mindst hos det menneske for hvem, vægten af verdens virkelighed er “*felt and received*”, kan flugten altså, som Arendt formulerer det, betegnes som et vilkår. Den er med andre ord det vilkår, som ikke bare går forud, men definerer flygtningens tilværelse som flygtning.

I denne definition gemmer sig også et svar på mit andet spørgsmål: “Hvilken betydning har det (altså flugten) for flygtningens tilværelse?”. Svaret kommer til syne i den kæde af handlinger og reaktioner, vilkåret igangsætter. Hvordan kæden ser ud, er forskellig fra flugt til flugt og fra flygtning til flygtning, men ved at forstå flugten som vilkår for flygtninge, gives et særligt perspektiv på de handlinger og begivenheder, som ligger forud for, at de dukker op eller forsvinder på særlige steder og på særlige måder. Det er i kraft af dette vilkår, de optræder ved grænser, i ankomstzoner, indtræder i flygtningeprogrammer, i lejre²⁴, i retssale, institutioner, skolesystemer²⁵, i statistikker, i medier, i rapporter²⁶, i forskningslitteraturen, og det er i kraft af dette vilkår, de kæmper imod tab af rettigheder, usikkerhed i forhold til fremtiden²⁷ og selv metafysiske væsner som al-Qreene.²⁸

I næste del af artiklen vil jeg med udgangspunkt i etnografiske eksempler undersøge flugten som vilkår og måder, hvorpå den sætter spor hos syriske flygtninge i Libanon. Det gør jeg gennem otte etnografiske afsnit, hvoraf fire er rettet mod vilkåret og fire mod dets betydning for flygtningenes fremtræden. Eksemplerne stammer fra feltarbejder udført i perioden 2017-2019.

Mine observationer og interviews har udfoldet sig omkring det, Arendt kalder “*spaces of appearance*”.²⁹ I denne sammenhæng er det steder, hvor mennesker

22 Arendt anvender på engelsk termen *condition*, hvilket jeg har valgt at oversætte med *vilkår*.

23 Arendt 1998: 9.

24 Isin & Rygiel 2007; Turner 2015; Agier 2002.

25 Hamadeh 2018; Steller 2018.

26 Stierl et al. 2015; De Genova 2016.

27 Kublitz 2015.

28 Perdigon 2018.

29 Arendt 1998: 199.

kommer til syne som flygtninge. Det er, siger Arendt, tilsynekomsten og ikke lokaliteten, der afgør, om et sted er et *“space of appearance”*. Nogle steder er mere formaliserede som *“spaces of appearance”* end andre. Det gælder for eksempel de flygtningelejre og initiativer for flygtninge, jeg har besøgt i Casa Saida, i Bekaa-dalen og i Beirut. Her fremtræder flygtninge tydeligt som flygtninge, når man besøger dem i deres blå UNHR-telte, på de skoler for flygtninge, hvor de er elever eller lærere, eller ved arrangementer, hvor de beretter om deres situation som flygtninge. Andre steder, jeg har opsøgt, er mindre formaliserede. Grænser i byrum, rekreative områder, trafikale akser og områder under broer er ikke organiseret omkring flygtninge, men er ikke desto mindre lokaliteter, hvor flygtninge samles og gør opmærksom på sig selv som billig arbejdskraft. Denne del af mit feltarbejde foregik i Beirut. Det samme gælder min deltager-observation i det, Arendt betegner som rum for en særlig flygtig type *“appearance”*, nemlig det offentlige rum.³⁰ Dette rum er nøje organiseret,³¹ men hverken for eller af flygtninge. Fremtræder flygtninge som flygtninge, påkalder de sig hurtigt opmærksomhed fra borgere, politi, militær og militsfolk. Flygtningene i Beirut er bestemt tilstede på havnepromenaden og på de store shoppingstrøg, men deres fremtræden her har, som jeg vil vise, typisk karakter af flygtig performance, et uheld eller en direkte henvendelse.

Inden jeg udfolder, hvordan flygtningene kommer til syne for andre, vil jeg rette opmærksomheden mod vilkåret for denne tilsynekomst, nemlig flygtningenes indtræden i verden som flygtninge.

Vilkåret 1: Indsat i verden

Ethvert menneskeligt vilkår og således også enhver flugt må, ifølge Arendt, tage sin begyndelse. Det skyldes, at det at være til som menneske afhænger af ens indsættelse i verden. Denne indsættelse, som hun benævner *natalitet*,³² sker gennem ord og handlinger og udspringer af *“an initiative from which no human being can refrain and still be human”*.³³ Det vil altså sige, at man må gøre noget aktivt for at vedblive med at være menneske.

Dette erfarede ægteparret Yahya³⁴ og Selma i 2014, da bombardementet brød løs i deres boligområde øst for Damaskus. Da granaterne begyndte at falde, barrikaderede de sig i deres lejlighed. I to uger kom de ikke ud. Den sidste uge sad de på badeværelset med deres to små døtre i badekarret. Her drak de rødvin og

30 Ibid 51.

31 Ibid 215.

32 Ibid 9.

33 Arendt 1998: 176.

34 Jeg har kendt Yahya siden 2017 og interviewet ham flere gange. Hans historie vil blive udfoldet løbende gennem artiklen. På grund af situationen i Syrien og Libanon er alle navne og lokaliteter, som kan afsløre de interviewedes identitet, enten ændret eller udeladt.

talte sekunderne mellem granaterne, som fløj over bygningen. *“Den sidste uge beholdt vi skoene på, også når vi sov. Vi havde samlet, hvad vi kunne, og ventede på en mulighed for at komme afsted. Der var under et minut mellem hver granat, og uden rødvin var vi blevet sindssyge”*. En morgen var der pludselig stille. Yahya gik ud af lejligheden og ned på gaden. I en gyde ved siden af huset lå 12 af hans naboer bagbundet og skudt. “Jeg ved ikke hvem, der havde skudt dem eller hvorfor”, fortalte Yahya. *“Det kunne være et opgør mellem fjender, der havde udeståender med hinanden, eller en besked til os andre om, hvad der ventede os, hvis vi blev? Vi pakkede bilen med det samme og kørte direkte til grænsen”*. For Yahya og Selma var verden ikke længere den samme, og hvad den var blevet, turde de ikke udsætte hinanden og børnene for.

Følger man Arendts tanker vedrørende natalitet, var det ikke blot verden, der blev en anden, da familien flygtede. Var de blevet i deres hjem, risikerede de at ende deres dage som ligene i gyden, der var døde kroppe og ikke længere naboer, venner og *“still human beings”*.³⁵ Det undgik de imidlertid ved at sætte sig ind i bilen og køre væk. Ved at indsætte sig i bilen havde de fire mennesker dermed indsat sig i et nyt vilkår og blev således i kraft af ord og handling “født” som flygtninge. Således, siger Arendt, er begyndelsen *“not the same as the beginning of the world; it is not the beginning of something but of somebody, who is a beginner himself.”*³⁶ Det var med andre ord ikke kun flugten, som begyndte, men også de flygtende, der selv blev begyndere i det liv som flygtninge, de havde kastet sig ud i.

Ifølge Yahya forekom begivenhederne, der indstiftede deres flugt tydeligt skel-sættende. Selvom han ikke vidste, hvorfor naboerne var blevet dræbt, var bombardementet af deres kvarter og synet af ligene en realitet, der med Arendts ord på overvældende vis blev *“felt and received as a conditioning force”*.³⁷ Selvom der var gået fjorten dage, fra de første granater fik dem til at søge indendørs, til han kom ud og fandt sine naboer likvideret, smeltede begivenhederne sammen og formede det initiativ (de handlinger og reaktioner), som indsatte familien i deres nye vilkår som flygtninge. At det netop blev sådan, er ifølge Arendt unikt hver gang, det sker. Det er det fordi, *“something uniquely new comes into the world”* med enhver udfoldelse af natalitet.³⁸ Dette nye, hævder hun, *“always appears in the guise of a miracle”*³⁹, hvilket kan forekomme malplaceret, når det nye som i dette tilfælde er en flugt. Tager man imidlertid det forhold i betragtning, at disse fire flygtninge i kraft af flugten har oplevet at undslippe granatregn og dødspa-

35 Ibid 176.

36 Ibid 177.

37 Ibid 9.

38 Ibid 178.

39 Ibid 178.

truljer, er det mirakuløse måske ikke en urimelig betegnelse. Især ikke hvis man betænker miraklets truende modsætning, nemlig katastrofen.

For di flugten som nyt vilkår er unik, er den ikke bare forskellig fra flygtning til flygtning, men også fra flugt til flugt. Dette fremgår af følgende beretning fra den tidligere arkitektstuderende Ahmed fra det nordøstlige Syrien, der, da jeg interviewede ham, to gange havde oplevet at påbegynde en flugt.

“Første gang vi flygtede, skyldtes det at situationen blev værre, og mine forældre besluttede, at det var på tide at komme væk”.

“Hvordan blev den værre?”

“Kriminaliteten var stigende, folk blev overfaldet, og til sidst følte mine forældre sig så utrygge, at de ikke ville os lade gå i skole eller bare ud”.

“Blev I udsat for kriminalitet og overfald?”

“Nej, men det var generelt mere farligt, så til sidst tog vi til XXX, hvor min far kommer fra.

Denne første flugt bragte familien til en større by længere mod syd. Her havde familien et netværk, der tog imod dem, hjalp med logi og med at skaffe arbejde til Ahmeds far. Ifølge Ahmed faldt familien hurtigt til, og selv begyndte han på arkitektstudiet. Anden gang han flygtede, var det anderledes. “*Det var dagen efter, jeg modtog min indkaldelse til militæret. Jeg var nødt til at tage af sted med det samme*”. Det var denne anden flugt, som havde tvunget ham ud af Syrien.

Som vilkår er flugten udgangspunkt for, at det menneske, der dukker op som flygtning i givne sammenhæng, dukker op, som det gør. Dette har alle flygtninge tilfælles. Karakteren af vilkårets definerende øjeblik (indsættelsen) kan imidlertid ikke blot variere (den kan falde som granater, være langsom og opbygget over tid eller komme med posten som for eksempel en indkaldelse), men varierer jf. Arendt *altid* fra flygtning til flygtning og fra flugt til flugt. Ikke desto mindre er flugten, uanset hvordan den indstiftes, omkalfatrende og radikalt definerende for den, der flygter.

Vilkåret 2: Det var aldrig meningen

Da Yahya og Selma pakkede bilen og kørte, var det ikke tilfældigt, at de kørte mod Libanon. De vidste, hvor de skulle hen, nemlig til Selmas forældre, der er libanesere og bor i Beirut. Under den libanesiske borgerkrig var de, som mange andre libanesere, flygtet til Syrien. Her var deres datter blevet gift med Yahya, der er barnebarn af palæstinensiske flygtninge, som var kommet til Syrien i forbindelse med Israels oprettelse i 1948.

Yahya og Selma har således nære slægtninge i Libanon, der selv har oplevet krigens rædsel og erfaret at leve i eksil.⁴⁰ Endvidere er Selma som sine forældre også libanesisk statsborger. Der var altså et sted at komme til og en ventende modtagelse. Det lykkedes at komme over grænsen, og familien blev indlogeret hos Selmas forældre, men da Yahya ville søge asyl skete følgende: Han fik at vide, at hverken han eller børnene, på trods af deres libanesiske relationer, skulle gøre sig håb om at opnå rettigheder i forhold til den libanesiske stat.⁴¹ Han må ikke købe ejendom, han må ikke arbejde, og da børnenes tilhørsforhold alene afhænger af faren, har de ikke adgang til almindelig skolegang. På grund af det voldsomme pres på Libanons skolesystem har man indført et toholdsskifte som del af det såkaldte RACE-program, hvor syriske børn kan komme i skole, når de libanesiske børn har fri. Ifølge uddannelsesforsker Shareen Hamadeh betyder ressourceknaphed, forføjede strategier og restriktiv lovgivning dog i praksis, at skolegang ikke er et reelt tilbud for mange syriske flygtningebørn.⁴²

Da jeg først traf Yahya (januar 2017), boede familien hos svigerforældrene, og børnene blev undervist hjemme af Selma, der er uddannet skolelærer. Det var lykkedes Yahya, der har mange års erfaring som ingeniør og taler flydende engelsk, at få job hos en udenlandsk NGO. Her koordinerede han blandt andet NGO'ens indsats for at skaffe boliger til syriske flygtninge og forsøgte at skabe overblik over, hvor og under hvilke forhold flygtningene befinder sig i Libanon. Ifølge Yahya er hans situation ikke enestående. Faktisk, mener han, lever op til 500.000 flygtninge fra Syrien i Libanon uden at være registreret som FN-flygtninge, hvilket fratager dem muligheden for at kunne modtage hjælp fra FN. De, der har råd og netværk, bor hos familie og venner eller lejer sig ind i privatejede boliger. Det er dette segment, der udgør den største gruppe af syriske flygtninge i Beirut.

Selv om Yahya, Selma og deres døtre i forhold til mange andre flygtninge er betydeligt bedre stillet og har et mere ressourcestærkt netværk, er de sårbare. Nok har de relationer (de er nogens datter, svigersøn, børnebørn), men de føler, at de trækker veksler på den ældre generation, som ikke har nået at opbygge meget, siden de selv var flygtninge. Ifølge Yahya var det aldrig meningen at ligge Selmas forældre til last, at døtrene skulle hjemmeskoles, at det skulle være Selmas job, eller at mekanikingeniøren Yahya skulle køre Libanon tyndt for at finde boliger til flygtninge. At det blev sådan, ligger, som Arendt udtrykker det, i begyndelsens

40 Libanesere, som har været flygtninge i Syrien, er på ingen måde et særsyn. Det vurderes, at op mod 180.000 libanesere i 2006 levede som flygtninge i Syrien (<https://www.migrationpolicy.org/article/libanese-crisis-and-its-impact-immigrants-and-refugees>).

41 Libanon har ikke underskrevet FNs flygtningekonvention af 1951 og har derfor ikke forpligtet sig til at yde flygtninge hjælp i henhold til denne (<https://academic.oup.com/ijrl/article/29/3/438/4345649>).

42 Hamadeh 2018.

natur, fordi *“It is in the nature of beginning that something new is started which cannot be expected from whatever may have happened before”*.⁴³

Så længe Yahya arbejdede for NGO'en kunne det gå, men da jeg et par måneder senere kom tilbage til Beirut, havde situationen ændret sig. På grund af manglende finansiering havde NGO'en opsagt Yahya. *“Jeg har lovet min kone, at vi ikke forsøger bådene”*, fortalte han. Men at de var tvunget til at tage drastiske skridt, fremgik af hans alternativer. Det var lykkedes ham at få et job hos en ukrainsk flygtningeorganisation, som ifølge Yahya, for at undgå korrupsion og interne magtkampe, ønskede at ansætte en udlænding til at organisere genhusningen af internt fordrevne i det østlige Ukraine. Yahya taler hverken ukrainsk eller russisk og havde på det tidspunkt aldrig været uden for Syrien og Libanon, men udsigten til efter 5 år at kunne få ukrainsk statsborgerskab og dermed mulighed for at bringe familien ud af Libanon gjorde jobbet til en attraktiv mulighed. I mellemtiden, mente han, ville afsavn i en krigszone langt fra kone og børn være værd at udholde for ikke at miste den rest af stabilitet og netværk, familien stadig havde tilbage.

Selv var Yahya relativt optimistisk, mens jeg var bekymret for, hvordan han uden lokale sprogkunders ville klare sig i et job, der i udgangspunktet var konfliktfyldt. Derfor skrev jeg til ham, da konflikten mellem Ukraine og Rusland genopblussede i november 2018.⁴⁴ Jeg blev lettet, men også overrasket, da han skrev tilbage og takkede mig for min omsorg:

“Thank you, it is so kind of you that you care about us. In fact, I finished my contact with xxx Ukraine and moved to xxx Iraq, and my family is in Lebanon. I really wish to see you soon but I think Iraq is not the place to meet, so please whenever you are in Lebanon let me know and I will manage to see you and have you in our house with the family”.

Set fra Arendts perspektiv er Yahyas valg og handlinger hans egne, idet de er resultatet af de initiativer, han må tage for at være og vedblive med at være menneske,⁴⁵ men samtidig udspringer de af hans indsættelse i flugtens vilkår som flygtningen Yahya. Det er i forhold til det at være flygtning, livet må udfolde sig. Hvordan, det sker, og hvad konsekvenserne bliver, afhænger af vilkåret og kan, hævder Arendt, ikke forudsiges.

Det er Yahya og Selma, der aktivt træffer de valg, der gør, at han ender i Libanon, Ukraine, Irak og hun hos sine forældre – samtidig med at det aldrig har været meningen, at de skulle ende der.

43 Arendt 1998: 177.

44 Den 27. november 2018 beskød russiske kystvagtskibe ukrainske fartøjer (<https://www.dr.dk/nyheder/udland/overblik-derfor-er-rusland-og-ukraine-igen-i-konflikt>).

45 Ibid. 176; 190.

Vilkåret 3: Mellem hid og did

Ved hver fødsel indsættes mennesket som nyfødt i et definerende vilkår, der, som Yahyas eksempel viser, åbner verden i nye uforudsigelige retninger. Med sit begreb om natalitet føjer Arendt således en væsentlig dimension til den fænomenologiske forståelse af menneskets væren i verden. Mens filosofen Edmund Husserls begreb om intentionalitet⁴⁶ og filosofen Martin Heideggers begreb om væren mod døden fremhæver menneskets rettedhed og orientering mod fremtiden⁴⁷, viser Arendt, hvorledes verden kan åbne sig på ny. Min væren i verden kan ændres og derved ændres ikke blot verdens fremtræden, men også jeg som den verden fremtræder for.

Det er karakteren af denne åbning, der er udgør flygtningens vilkår. De dukker ikke op, hvor de dukker op, fordi de i udgangspunktet er rettet mod et andet sted, som for eksempel migranter er det, men fordi de er "født" til at forlade meget af det, de har, for ikke at miste det hele.⁴⁸

Hvordan dette vilkår driver flygtningen til at dukke op forskellige steder, er Yahyas onkels historie et eksempel på. Onklen var ifølge Yahya inden borgerkrigen en succesfuld forretningsmand og ejede en virksomhed i nærheden af Damaskus med flere ansatte. Med krigens udbrud blev han tvunget på flugt, men inden han forlod Syrien, lykkedes det ham at få solgt virksomheden. I de følgende 2 år forsøgte han forgæves at finde et sted at investere de penge, han havde omsat virksomheden til.

Yahya opstillede følgende regnskab for onklens foretagende:

- Damaskus (visum, 8000\$ for falsk lettisk pas)
- Dubai (afvist ved indrejse, fik konfiskeret passet)
- Damaskus
- Comoro Islands (2-3 måneder, forsøg på at åbne en restaurant, men uden held)
- Damaskus
- Egypten (6 måneders lovligt ophold på visum gældende for palæstinenser over 40 år)
- Forsøg på overfart til Italien (4000€ for plads på båd, båden blev opdaget og onklen sendt tilbage til Egypten)
- Egypten
- Damaskus (4-5 måneder)

46 Zahavi 2001: 25ff.

47 Heidegger 2007: kapitel 1.

48 På trods af at migranter og flygtninge bogstaveligt talt kan ende i samme båd, er der forskel på deres indstiftende vilkår. Som antropologen Hans Lucht har beskrevet i monografien *Darkness before Daybreak – African Migrants Living on the Margins in Southern Italy Today* drives de ghanesiske migranter, han har studeret, af en forestilling om det, han betegner som "eksistential reciprocitet" og fremtidig belønning for deres anstrengelser, når de mod mange odds forsøger at krydse Middelhavet (Lucht 2011).

- Egypten (4000€ for plads på båd)
- Italien (efter 4 dage til havs)
- Tyskland (med tog)
- Danmark (med bil, hentet i Tyskland af ven)
- Totalt tidsforbrug = 2 år
- Totale omkostninger = 100.000\$

Som det fremgår, prøvede han uden stort held at stoppe sivningen af midler ved at finde nye steder at investere. Han var ikke drevet af drømme om Europa, og at han endte i Danmark (hvilket er sidste post i Yahyas regnskab), var som Yahyas eget ophold i Ukraine heller ikke meningen.

Onklen fremstår i Yahyas fremstilling både handlekraftig og beslutsom, men som det fremgår af ovenstående, er det netop retning, der synes at være udfordringen. Det skyldes, ifølge Arendt, hverken at onklens evner eller mål er ufokuserede, men at selve vilkåret for onklens rettethed er forandret. At han som flygtning bliver "født" som en anden betyder, at årsag og virkning ikke længere følger dynamikker, han kender. For en nyfødt er også verden ny, selv om den allerede er uendelig gammel. Det betyder, at selv "*the smallest act in the most limited circumstances bears the seed of the same boundlessness, because one deed, and sometimes one word, suffices to change every constellation*".⁴⁹ Resultatet er, som regnskabet viser, at onklen kastes hid og did i et målrettet forsøg på at finde forankring for de midler, han har bragt med sig ind i flygtningens verden.

Vilkåret 4: Døre der lukkes

Som beskrevet afføder indsættelsen i flugten som vilkår handlinger, der sender flygtningen bort fra det liv, hun eller han havde tidligere. Ikke desto mindre er det for mange flygtninge ikke bevægelse, men stagnation og stilstand, der kendetegner tilværelsen på flugt. Ifølge den tyske journalist Maria Von Welser gælder det især kvinder og børn. I bogen *No Refuge for Women* (2017) peger hun på, at trods at halvdelen af Syriens flygtninge er kvinder, var 3 ud af 4 flygtninge, der nåede Tyskland i 2015, mænd. Dette fik hende til at stille spørgsmålet: Hvor er kvinderne og børnene?⁵⁰ Hun fandt dem i lejrene i Libanon, Jordan og Tyrkiet. I januar 2017 besøgte jeg en sådan lejr en lille times kørsel sydøst for Beirut. Den er som de fleste lejre i Libanon opført på en privatejet grund, som i dette tilfælde tilhører den lokale borgmester. Oprindeligt var den tiltænkt 35 kvinder og børn, der havde overlevet et giftgasangreb i Syrien i 2012. I 2017 boede der 350 mennesker,

49 Arendt 1998: 190.

50 von Welser 2017: 3.

hvoraf hovedparten, fortæller borgmesteren, er i familie med de oprindelige 35. De fleste af beboerne er kvinder og børn, idet drenge bliver bortvist, når de fylder 18 år. Ifølge borgmesteren sker dette for at sikre ro og orden og for at forhindre, at de unge kvinder bliver gravide. Nogle få mænd, der har særlige aftaler med borgmesteren, og som hjælper ham med at drive lejren, har fået lov at blive. En sådan særligt betroet mand eller "Shawish", som han ofte kaldes, findes i mange af Libanons flygtningelejre. Han er typisk selv flygtning, men står for den daglige ledelse og drift af lejren. Det er ham, man betaler husleje til, ham, der afgør uoverensstemmelser i lejren, ham, der bestemmer, hvem der må blive, og ofte er det ham, der bestyrer fordeling af nødhjælp og salg af dagligvarer i lejren.⁵¹

Som de fleste lejre i Libanon er også denne lejr finansieret af FN med støtte fra forskellige NGO'er, hvilket sætter sit præg på dens fremtoning. Der er to bygninger med fundament, hvoraf den ene er en toiletbygning med 10 toiletter og den anden et overdækket legeområde omgivet af et aflåst jerngitter. Sidstnævnte er udstyret med forskellige legeredskaber doneret af udenlandske NGO'er. Døren i jerngitteret har Shawishen nøglen til, og det er ham, der ifølge borgmesteren bestemmer, hvem, der må lege, hvornår og hvor længe. Da jeg spørger, hvorfor der er låst, svarer borgmesteren: "*Så kan de (børnene) lære, at man får lov at lege, hvis man opfører sig ordentligt*". Resten af lejren består af blå telte beklædt indvendigt med flamingopap og med en ovn som varmekilde. At lejren ligger på en skråning betyder, at der nederst samler sig en pøl af kloakvand, og hvad der ellers skylles ned ad stierne mellem teltene.

Jeg spørger til børnenes fremtidsudsigter, og borgmesteren fortæller, at pigerne typisk drømmer om at blive skolelærere. Da flygtningebørnene i denne lejr ikke har adgang til det libanesiske skolesystem, forsøger man at drive en skole internt i lejren. I et telt, der fungerer som bibliotek, kan jeg se, at man har fået tegneudstyr og bøger på lige så mange sprog, som der er udenlandske donatorer. Borgmesteren vil gerne vise skolen frem, men da vi tager i døren til teltet, der udgør skolestuen, er også den låst. Den har skolelæreren og ikke Shawishen nøglen til, så sidstnævnte kan ikke låse op for os. Borgmesteren spørger nogle børn, der står og kigger på os, hvorfor skolen er lukket i dag. De svarer, at læreren er taget til Canada.

Når nogen handler, har det ifølge Arendt konsekvenser for andre.⁵² Det er både borgmesteren, skolelæreren og Shawishen eksempler på. Borgmesteren forsøger at forhindre graviditeter, og dermed at flere børn fødes som flygtninge, ved at sende drengene bort, hvilket er en strategi, der ifølge FN adresserer en yderst prekær problemstilling, idet prostitution, børnebrude og voldtægt udgør en stor trussel

51 For en beskrivelse af Shawishens betydning og indflydelse i Libanons flygtningelejre se den syriske journalist Malek Abu Kheirs artikel "The Syrian camps shawish: A man of power and the one controlling the conditions of refugees" (<http://www.lb.undp.org/content/dam/lebanon/docs/Governance/Publications/PEACE%20BUILDING%2012th%20web%20p12.pdf>).

52 Arendt 1998: 190.

mod piger og kvinder i flygtningelejrene.⁵³ Hvorfor skolelæreren er rejst, ved jeg ikke, men som for Yahya og hans onkel kan det hænge sammen med at forfølge en mulighed for at rodfæste de midler, man har tilbage. Også hans handling har betydning for andre. Med skolelæreren er ikke blot et konkret eksempel på mange af børnenes fremtidsdrømme forsvundet, men det samme er de ressourcer (undervisning og uddannelse), hvormed børnene skulle kunne opfylde disse.

Måske er det bedst for skolelæreren at tage videre, og for lejrens piger og kvinder, at borgmesteren sender drengene bort,⁵⁴ men det ændrer ikke på det forhold, at de samme piger og kvinder oplever at blive efterladt af skolelærere, fædre og sønner, hvoraf nogle kunne have noget at give, men altså selv har noget at miste ved at blive.

I modsætning til skolelæreren, som med sin flugt har flyttet sig bort fra konsekvenserne for de efterladte, er Shawishens indflydelse nærværende. Så længe borgmesteren stoler på ham, har han jf. Arendt plads til at indsætte sig i lejren, blive og være nogen gennem ord og handling.⁵⁵ Han organiserer, opkræver, fordeler og åbner døren til legepladsen, når han synes børnene er artige nok.⁵⁶

På den måde er flugten som vilkår jf. Arendt til stadighed “*a conditioning force*” i denne lejre, både for dem, der vælger at rejse videre, dem, der får lov at blive, og dem, der efterlades. At vilkåret er tilstede, former også den måde, flygtningene fremtræder for andre, hvilket jeg vil belyse i de følgende fire afsnit.

Fremtræden 1: At bo på en hård jord

At der kun var to bygninger med fundament i lejren, jeg har beskrevet i ovenstående, er ingen tilfældighed. I mange lejre er der slet ingen, men kun telte. Hvis der findes bygninger, er de betalt af den private jordejer og/eller en NGO. Dette skyldes Libanons “No-Camp-Policy”. På trods af at der siges at være op mod 1,5 million flygtninge i landet, driver den libanesiske stat ikke en eneste flygtningelejre for syriske flygtninge.⁵⁷

Det er der en grund til. Da staten Israel blev oprettet i 1948, blev mere end 700.000 palæstinensere tvunget på flugt, og mange endte i Libanon. Forventnin-

53 UNHCH 2018: 37, 149; Samari 2017: 261.

54 Ikke desto mindre er det at kontrollere andre menneskers reproduktion og seksualliv et alvorligt skridt hen imod den umenneskeliggørelse, der ifølge Agamben kendetegner lejren som undertrykkende teknologi (Agamben 1998: 170, 174).

55 Arendt 1998: 176.

56 Jeg har intet belæg for og ikke til hensigt at beskyldte den pågældende Shawish for nogen form for overgreb mod lejrens beboere. Men Shawisher er i andre lejre blevet sat i forbindelse med organisering af slaveri, børnearbejde, prostitution og trafficking (se for eksempel: <https://d1r4g0yvjcc7lx.cloudfront.net/uploads/Lebanon-Report-FINAL-8April16.pdf>).

57 Sanyal 2017: 120.

Flygtningelejr i Bekaa-dalen. Foto: Mark Vacher

gen var, at de inden for en overskuelig tidsramme ville kunne vende hjem. Sådan gik det imidlertid ikke, og i dag lever ca. 450.000 palæstinensere i Libanon. I dag 70 år senere er palæstinenserne og deres efterkommere endnu ikke anerkendt som libanesiske borgere. En stor del af dem lever som registrerede FN-flygtninge i det, der startede som 12 FN-lejre. Selvom disse områder stadig officielt er flygtningelejre og således udenfor libanesiske myndighed, er de med tiden vokset til tætte byområder.⁵⁸

I mange libanesiske øjne udgør tilstedeværelsen af de palæstinensiske flygtninge en stor sikkerhedsrisiko for landet. Resultatet har været en særdeles restriktiv politik, hvad angår borgerrettigheder, arbejdstilladelser og adgang til offentlige ydelser.⁵⁹

Den palæstinensiske forhistorie har alvorlige konsekvenser for flygtningene fra den igangværende syriske borgerkrig. Det gælder ikke mindst den nævnte "No-Camp-Policy", som bl.a. forbyder opførelsen af flygtningeboliger i sten eller beton. Formålet med denne politik er at forhindre flygtninge i at bosætte sig permanent. Resultatet er synligt i Bekaa-dalen, hvor teltlejr ligger på jord, det ikke kan betale sig at dyrke. Det betyder tillige, at lejrene i Libanon i sammenligning med lejrene i for eksempel Tyrkiet og Jordan er meget små og spredt ud over land-

58 <https://www.unrwa.org/where-we-work/libanon>

59 Kassir 2011; Erslev 2016; Perdigon 2016.

skabet. En lejr, jeg så, lå på en byggetomt mellem to lader, hvor der tidligere havde stået et enkelt hus. En anden lå på et smalt jordstykke ved den nye motorvej mod Damaskus og en krydsende bro (se billede).

Fordi jorden er andres, og fordi man ikke må bygge på den, er det et landskab, der ikke tillader flygtninge at etablere sig varigt. At det bogstaveligt talt bliver svært at slå rødder, kunne syriske flygtningebørn berette, da jeg besøgte deres skole i en mellemstor by i det østlige Bekaa. Her havde en NGO oprettet en skolehave, og som del af undervisningen havde børnene dyrket forskellige plantestiklinger, som de fik lov til at tage hjem. På trods af elevernes og lærernes entusiasme var ideen om at få en stikling med hjem ikke en succes. Formålet var ifølge skolelederen og et medlem af den finansierende NGO at give børn på flugt mulighed for at opleve glæden ved at se noget vokse og gro. Da børnene kom tilbage i skole, var de imidlertid ikke blevet den erfaring rigere. De havde af deres Shawish fået forbud mod at putte noget som helst i jorden.

Således medfører “No-Camp-Policy”, at jorden i Bekaa-dalen i mere end en forstand bliver hård, og derved forhindres flygtningene i at gøre den til vilkår for fremdyrkning af et livsgrundlag. I stedet må de bo på en overflade, hvor de og ikke mindst deres blå FN-telte kommer tydeligt til syne i landskabet. De kan ses på lang afstand, men har ikke desto mindre udsigt til med tiden at forsvinde uden spor. På den måde er flugten vilkår for såvel deres fremtræden som for deres forsvinden. Teltene står der som følge af flugt og kan af samme grund ikke blive stående eller erstattes af huse. De skal fjernes for at slette flygtningenes tilstedeværelse og sammen med den deres mulighed for i fremtiden at give stedet i arv som en del af deres fortid. Som Arendt formulerer det: *“without the enduring permanence of a human artifact, there cannot ‘be any remembrance of things that are to come with those that shall come after’”*.⁶⁰

Fremtræden 2: Kig op!

Lejren er, som antropologen Michel Agier pointerer, ofte “a new setting *sui generis*”, det vil sige en specifik respons på skelsættende begivenheder, der finder sted andetsteds. Derved, siger han, adskiller den sig fra byen, der typisk er et “gamelt sted” og en etableret form, som har eksisteret længe.⁶¹

Beirut ligger under 100 kilometer fra Damaskus, og for mange af Beirut's syriske flygtninge var flugten, da de ankom til byen, stadig et nyt vilkår og en ny erfaring.

60 Arendt 1998: 204.

61 Agier 2002: 336.

Det er den til gengæld ikke for en stor del af Beirut's befolkning. Før de syriske flygtninge er ud over palæstinensere også maronitter, drusere, armenere og shiitter i løbet af de sidste 150 år flygtet til byen.⁶² Flygtninge tager plads og sætter spor, og sådan er byen vokset. Om det vidner både velhavende kristne familiers palæer på Ashrefieh-bakken, det armenske Burj-Hammoud-kvarters ortodokse kirker, den palæstinensiske flygtningelejr Sabra-Shatilas slum,⁶³ og de sydlige kvarterer, Dayiaa, som Hizbollah kontrollerer, hvor især shiitterne bor.

Denne mulighed for at etablere sig og territorialisere byen får de syriske flygtninge ikke. Der er ingen plads at tage, og som "No-Camp-Policy" er udtryk for, bliver ingen plads givet. I Libanon og særligt i de større byer er der voldsomme spændinger mellem forskellige sekteriske grupper og politiske fraktioner. Palæstinensere og Hizbollah har givet Israel anledning til at besætte (1982) og gentagne gange bombe i Libanon, ikke mindst i Beirut. Ligeledes har Syrien haft tropper i landet fra den libanesiske borgerkrig og frem til Ceder-revolutionen i 2005. Efterfølgende har den syriske efterretningstjeneste ved flere lejligheder fået skylden for attentater og bilbomber. I de senere år har også Islamisk Stat stået bag angreb i Libanon. Således blev omkring 40 mennesker i det sydlige Beirut dræbt i november 2015 af ISIS-selvmoedsbombere, der var ankommet fra Syrien. Beirut er altså en by, der er præget af massakrer, likvideringer og krigshandlinger.

Det er således funderet i blodige erfaringer, at tillid i Beirut er lokaliseret og begrænset til dem, man kender, og det er på den baggrund landskabet læses af de lokale. Dette kommer tydeligt til udtryk i grænserne mellem byens sekteriske grupperinger, som især manifesterer sig i grænserne mellem byens kvarterer. Udover Rue Damas, der mange steder stadig bærer vidnesbyrd i form af ruiner og skudhuller fra dengang, den var kendt som "Den grønne linje",⁶⁴ kan grænserne ses, hvor de indre og ydre ringveje krydses af indfaldsveje. Her er den libanesiske hær synlig med pigtråd, armerede poster samt med tanks og pansrede køretøjer parkeret under broerne. Langs vejene er placeret tusindvis af betongrise, der på få timer kan lukke af og splitte byen i utvetydigt afgrænsede områder.

Det er imidlertid ikke kun militæret, der er på vagt. På næsten hvert gadehjørne, foran forretninger og ved indkørsler til parkeringspladser sidder mænd på slidte plastikstole. Her holder de øje med hvem, der kommer forbi, og hvad, der foregår. Det har de gjort, siden borgerkrigen i Libanon sluttede i 1990, og passer man ikke ind, kan der hurtigt mobiliseres en gruppe af tidligere militsfolk og andre lokale beboere.

62 Kassir 2011; Erslev 2017.

63 Shatila er en af de palæstinensiske lejre, der blev opført i 1949, og som har givet anledning til "No-Camp-Policy". Den ligger midt i Beirut blot 2 kilometer fra byens velhavende Down Town-område.

64 Denne nord-sydgående akse i byen blev kaldt "Den grønne linje", fordi et grønt vildnis, som ingen turde fjerne af frygt for snigskytter, voksede op langs frontlinjen mellem de sønderskudte bygninger.

Under appelsintræerne en café, ovenover ufærdige etager beboet af syriske flygtninge. Foto: Mark Vacher.

Rowena, der er kristen libanesiser og bor i bydelen Fourn al Shabak, fortæller: *“De her 40- til 60-årige mænd beskytter vores nabolag. De sidder og taler om deres koner, men samtidig ’tagger’ de også området, fordi man kan se, hvem det tilhører”*. Det gør det trygt at færdes, mener hun, og de har temmelig meget at skulle have sagt. Således overhørte Rowena en mand, der sad på gadehjørnet foran hendes boligblok, sige følgende til en politibetjent: *“Jeg har siddet her i 20 år, så hvem er du?”*⁶⁵

I Beirut kan man ikke uset leve i sprækker og mellemrum, men må indtræde i byens taksonomi, hvilket vil sige i et kvarter af *“equals”*.⁶⁶ De, der har råd og mulighed, finder plads i overensstemmelse med deres religiøse og sociale tilhørsforhold. Alligevel betyder det på ingen måde, at man er ligestillet med de lokale. Ud over sociale hierarkier og kontrol er Beirut også en dyr by at leve i, og da flygtninge ikke kan få arbejdstilladelse, udhules deres økonomi med tiden og mange forgælder sig.⁶⁷

Ifølge Hiba, der leder en mindre NGO for udsatte kvinder i Shatila-lejren, har den syriske flygtningekrise fået prisen på især små lejeboliger til at stige markant.

65 For en grundning analyse af social kontrol i konfliktplagede byområder se antropolog Henrik Vighs diskussion af negativ potentialitet (Vigh 2011).

66 Arendt 1998: 32.

67 UNHCR 2018: 43, 44.

Det har fået mange af Shatilas beboere til at leje værelser og lejligheder ud til syriske flygtninge, og siden 2011, fortæller hun, er indbyggertallet i lejren steget fra ca. 10.000 til 30.000.⁶⁸

At flygtningene i Beirut flytter ind i eksisterende boliger i nabolag, som afspejler deres sekteriske og politiske tilhørsforhold, betyder, at deres boliger ikke umiddelbart står ud i landskabet. Nok ser man syrere tiggende mange steder i byen, men hvor de syriske flygtninge reelt bor er ikke åbenlyst på samme måde som i Bekaa-dalen. Jeg foreholdt Yahya dette en aften, vi sad på en af Beiruts trendy cafeer i bydelen Hamra. “*Kig op*”, sagde han.

En af konsekvenserne af den gennemgribende segregation i Beirut er, at byen i vid udstrækning kun kan rumme nytillkomne i én retning, nemlig opad. Om det så drejer sig om Ashrefiehs skarpt skårne kontorhuse eller Hamras luksusejendomme i glas, stål og beton, eller om Dahiyas, Shatilas og Burj Hammouds sammenstyrtningsstruede etagebyggerier, er de alle konsekvenser af skarpt afgrænsede byrum. Ifølge Yahya er mange huse ikke bygget færdige, men vokser så at sige alligevel i toppen. I mange af de øverste lejligheder er der ikke lavet installationer, og nogle mangler vinduer og døre, men med de syriske flygtninges efterspørgsel på billige boliger er der et marked for at leje sådanne ufærdige lejligheder ud. Kigger man op, ikke bare i Hamra, men i de fleste af Beiruts kvarterer, hvor syriske flygtninge presser sig ind som “*equals*”, kan man se, at ufærdige etager er beboede på vasketøj, der hænger til tørre, og på vinduesåbninger, der er skærmet af farverige tæpper.

Således kan man sige, at flygtningenes boliger, ligesom teltene i Bekaa, er placeret oven på jorden. I Beirut er de ikke umiddelbart synlige, men til gengæld er de overvågede og under social kontrol. For at komme op og hjem, må flygtningene ind gennem gadedøre, op ad smalle trapper og forbi libanesiske familier. I byen er det ikke en Shawish, der holder øje, men en vagtsom mand på en stol.

Fremtræden 3: Hvem der?

Qua nataliteten indsættes vi jf. Arendt i et landskab, der allerede er beboet af andre.⁶⁹ Det gælder også for flygtninge, men i modsætning til dem, der med fødslen bliver *indfødte*, er det som i Beirut og Bekaa flygtninges vilkår at skulle leve deres liv i et landskab, der ikke er deres eget.

Således tilhører flygtningenes landskab ikke flygtningene selv og som vist, er dét, at de dukker op, hvor de gør, ikke meningen med, men resultatet af det

68 Jeg interviewede Hiba under et besøg i Shatila i sommeren 2017. Tallene, hun nævner, kan ikke verificeres, men i en BBC-dokumentar fra 2014 anslås indbyggertallet at være steget til omkring 22.000 (<https://www.bbc.com/news/world-middle-east-26816043>).

69 Arendt 1998: 177.

La Corniche, havnepromenaden, hvor man kan øve sit engelsk. Foto: Mark Vacher.

vilkår, de er indsat i. De var i gang med at være nogle andre på andre steder, men blev med flugten indsat i en spiral af handlinger og konsekvenser, der betyder, at “hvem” de var, og “hvad” de er, ikke længere er i overensstemmelse.

“Undskyld hr, må jeg tale lidt med Dem?”

“Hvad vil du?”

“Bare tale lidt med Dem.”

“Om hvad?”

“Jeg vil bare gerne have lov at øve mit engelsk. Det er vigtigt at kunne engelsk, og hvis jeg ikke øver mig, bliver jeg ikke god nok til det, og måske glemmer jeg det, jeg kan”.

Den unge mand, som henvendte sig til mig en søndag i sommeren 2017, bar en ny rød polo-t-shirt af mærket Lacoste, nye Jeans og matchende røde sneakers. Hans hår var sat med voks, og han var nybarberet.

“Jamen så lad os følges ned til enden af La Corniche, så kan vi jo tale engelsk undervejs.”

La Corniche er Beirut's havnepromenade, der strækker sig vestud fra byens lystbådehavn. Dette byrum er et af de få, som ikke enten udgør en grænse mellem for-

skellige kvarterer eller et territorium for en stramt defineret gruppe af “*equals*”. På den ene side løber en firesporet vej med rabat i midten, og på den anden side slår havet ind over klipperne. Her kan man opleve mange af Beirut's forskellige befolkningsgrupper, som ellers ikke opholder sig i de samme områder, promenere mellem hinanden – ikke mindst om søndagen, hvor mange har fri. Endelig ligger mange af Beirut's internationale hoteller i umiddelbar nærhed, så La Corniche er også et sted, hvor man støder på turister og internationale forretningsrejsende.

Mens vi spadserer, fortæller manden i den røde t-shirt, at han har været i Libanon i fire måneder. Som det var tilfældet for Ahmed, var det en indkaldelse til den syriske hær, der fik ham til at flygte. Han kommer fra Damaskus, hvor han boede sammen med sin mor og søster og gik på handelsskole. Hans far var død nogle år tidligere, så han var, fortæller han, “*manden i huset*”.

I Beirut bor han i et fattigt område ude ved lufthavnen, hvor han deler et værelse med fem andre syriske flygtninge. Han fortæller, at han arbejder på forskellige byggepladser,

“men om søndagen tager jeg herind for at tale engelsk. Jeg er nødt til at øve mig, for i Europa og Canada kan man ikke klare sig uden engelsk”.

“Vil du til Europa?”

“Jeg har prøvet. Da jeg havde været her en måned, forsøgte jeg at komme til Tyrkiet, men grænsen mod nord er lukket, så jeg måtte vende tilbage. Jeg er fanget her i Beirut. Der er ikke noget, jeg kan gøre. Jeg ved ikke, hvad jeg skal gøre, men man skal jo leve!”.

Da vi når enden af La Corniche, tager vi afsked. Han har hverken bedt mig om penge eller hjælp – ikke engang en adresse eller en kontakt i det Europa, han talte om.

Som det fremgår af den unge mands beretning, er den, han var, og den, han gerne vil være, ikke i overensstemmelse med det, han er i Beirut. Den, han var, lærte engelsk og studerede på handelsskole, og for den, han gerne vil være, er netop dette det helt rigtige vilkår. I Beirut er vilkåret et andet, og fordi man også som flygtning “*jo skal leve*”, må han slæbe cement og grus på byggepladser. Som flygtning mærker han både den, han var, og den, han gerne vil være, fortone sig, og begge versioner af ham trues med at erodere, hvis han ikke holder dem ved lige. Han har forsøgt alt for at komme hen, hvor engelsk er en del af vilkåret. Men Europa og Canada er uden for rækkevidde, hvilket for ham betyder, at han er fanget i Beirut. Han kan hverken flytte sig eller finde på plads, og hvis ikke hans vilkår ændrer sig, vil såvel hans engelskkundskaber som hans søndagstøj med tiden blive hullede og falmede.

Ikke desto mindre er han, som Arendt siger, et menneske og dermed en initiativtager, der forholder sig til verdens indflydelse på hans eksistens.⁷⁰ Ved at opsøge udlændinge på La Corniche opsøger han en lejlighed til gennem ord og handling at holde fast på den, der er tilbage af ham selv, som han var, og som den, han gerne vil være.

Efter at have talt med ham, begynder jeg at se ham overalt i Beirut. Han bygger huse, han fylder mit indkøbsnet, når jeg handler, han brygger min kaffe på de små cafeer. Han opfører sig ordentligt, er alt for velklædt, men uden at være klædt på til de jobs, han udfører. Det er ham uden sikkerhedssko eller hjelm på byggepladsen, ham uden forklæde på cafeen og ham uden ID eller kontrakt. Han er en ung mand først i tyverne, som i et afgørende øjeblik pakkede sit pæneste tøj.

Fremtræden 4: At være nogen

Det er i kontrasten mellem at være flygtning og at være en anden, at flugten som vilkår kommer tydeligst til udtryk. Jordan bliver hård, når man både er flygtning i Bekaa-dalen, som lever under "No-Camp-Policy", og skolebarn med stiklinger at plante fra et skoleprojekt. Skolevejen hjem gennem Beiruts gader bliver mørk, når man som flygtningebarn er del af RACE-programmet, så ens skoledag begynder, når libanesiske børns ender.

Selvom man prøver meningsfyldt at være nogen, er det vilkåret som flygtning, der angiver tonen for, hvor man er, og hvad man kan. Endvidere er vi, som Arendt påpeger, i kraft af nataliteten altid født ind i verden i et unikt og afgørende øjeblik.⁷¹ Derfor er kontrasten ikke blot et spændingsfelt mellem at være den ene og den anden (for eksempel skoleelev og flygtning). Kontrasten udfolder sig også altid for den, som via flugten er født igen som flygtning, mellem på den ene side den, man var, og den, man gerne vil være, og på den anden side den, man er blevet gjort til, og den, man frygter at ende som.

Det er således fordi, deres tøj og deres sprog *endnu* ikke er slidt, at nogle bygningsarbejdere er for velklædte til byggepladsen og taler godt engelsk. Det er derfor, at gademusikanten er iført så fin kjole, når hun spiller Bach på tværføjte efter et *endnu* ukrølet partitur for orkester. Det er fordi, de stadig har, stadig kan og stadig er noget af den, de var før flugten.

Omvendt bliver kontrasten i andre sammenhænge tydelig, fordi den, der er blevet flygtning, er "nyfødt", og derfor endnu ikke rigtig kan. Det oplevede jeg i en butik i det sydlige Beirut, da en lille dreng på omkring tre år fik øje på mig gennem butiksrudd og kom ind for at tigge. Ekspedienten tog ham venligt i hån-

70 Ibid 176, 9.

71 Ibid 178.

den og fulgte ham ud på gaden. “*Det beklager jeg*”, sagde hun, “*Det er en syrisk flygtning, de har ikke lært endnu, at de ikke må tigge i butikkerne*”.

Ligesom de andre flygtninge var den lille dreng ved at lære noget, det aldrig var meningen, han skulle lære, på et sted det aldrig var meningen, han skulle ende, og under vilkår, det aldrig var meningen, han skulle opleve.

Dette er vilkåret for flygtningens fremtræden i verden og dermed flygtningens version af *The Human Condition*.

Litteratur

- Agamben, Giorgio 1998, *Homo Sacer: Sovereign Power and Bare Life*. Stanford University Press, Stanford, California.
- Michel Agier 2002, “Between war and city: Towards an urban anthropology of refugee camps” *Ethnography*, 3: 3, s. 317-341,
- Arendt, Hannah 2017 [1951], *The Origin of Totalitarianism*. Penguin Random House.
- Arendt, Hannah 1998 [1958], *The Human Condition*. The University of Chicago Press, Chicago & London.
- Erslev Andersen, Lars 2016, “The Neglected Palestinian Refugees in Lebanon and the Syrian refugee Crisis”, *DIIS Report 2016: 12*, København.
- Erslev Andersen, Lars 2017, “Arrested Development in Beirut: Migration, Security and Dilemmas of Consociational Democracy”, *International Relations and Diplomacy*, 5:10, s. 594-606. Doi: [10.17265/2328-2134/2017.10.002](https://doi.org/10.17265/2328-2134/2017.10.002)
- De Genova, Nicholas 2016, “The ‘crisis’ of the European border regime: Towards a Marxist theory of borders”, *International Socialism*, 150.
- Hamadeh, Shereen 2018, “A critical analysis of the Syrian refugee education policies in Lebanon using a policy analysis framework”, *Journal of Education Policy*, 34: 3, s. 374-393. Doi:[10.1080/02680939.2018.1516800](https://doi.org/10.1080/02680939.2018.1516800)
- Heidegger, Martin 2007 [1926], *Væren og tid*. Forlaget Klim, Aarhus.
- Inis & Rygiel 2007, “Abject Spaces. Frontiers, Zones, Camps”. Dauphinee & Masters (red.): *The Logics of Biopower and the War on Terror*. Palgrave Macmillan, New York.
- Kassir, Samir 2011 [2003], *Beirut*. University of California Press, Berkeley and Los Angeles.
- Kublitz, Anja 2015, “The Ongoing Catastrophe: Erosion of Life in the Danish Camps”. *Journal of Refugee Studies*, 29: 2, s. 229–249. Doi: [10.1093/jrs/fev019](https://doi.org/10.1093/jrs/fev019)

- Lecadet, Clara 2016 “Refugee Politics: Self-Organized ‘Government’ and Protests in the Agame´ Refugee Camp (2005–13)”. *Journal of Refugee Studies*, 29: 2, s. 187–207, Doi: [10.1093/jrs/fev021](https://doi.org/10.1093/jrs/fev021)
- Lucht, Hans 2011, *Darkness before Daybreak – African Migrants Living on the Margins in Southern Italy Today*, University of California Press.
- Perdigon, Sylvain 2018, “Life on the cusp of form – in search of worldliness with Palestinian refugees in Tyre, Lebanon”, *HAU: Journal of Ethnographic theory*, 8: 3, s. 566-583. Doi: [10.1086/701101](https://doi.org/10.1086/701101)
- Sanyal, Romola 2017, “A no-camp policy: Interrogating informal settlements in Lebanon”, i *Geoforum* 84, s. 117-125
- Samari, Goleen 2017, “Syrian Refugee Women’s Health in Lebanon, Turkey, and Jordan and Recommendations for Improved Practice”. *World Med Health Policy*, 9: 2, s. 255-274. Doi: [10.1002/wmh3.231](https://doi.org/10.1002/wmh3.231).
- Sen & Pace 2018, “The young and exiled – An introduction”. *Syrian Refugee Children in the Middle East and Europe*, red. Pace & Sen, Routledge, London.
- Steller, Maren 2018, “The right to have rights of Syrian refugee youth – Two stories about the possibilities of membership in exile”. Pace & Sen (red): *Syrian Refugee Children in the Middle East and Europe*. Routledge, London.
- Stierl, Heller & De Genova 2015, “Numbers (or, the Spectacle of Statistics in the Production of ‘Crisis’)”. De Genova & Tazzioli (red): *Europe/Crisis: New Keywords of “the Crisis” in and of “Europe”*. Zone Books.
- Turner, Simon 2015, “What is a Refugee Camp? Explorations of the Limits and Effects of the Camp”. *Journal of Refugee Studies*, 29: 2, s. 139–148. Doi: [10.1093/jrs/fev024](https://doi.org/10.1093/jrs/fev024).
- Turner, Simon 2016, “Staying out of Place – The Being and Becoming of Burundian Refugees in the Camp and in the City”. *Conflict and Society: Advances in Research*, 2. Doi: [10.3167/arcs.2016.020106](https://doi.org/10.3167/arcs.2016.020106)
- UNHCH 2018, *VASyR – Vulnerability Assessment of Syrian Refugees in Lebanon*, UNHCR Lebanon Country Office, Beirut.
- Von Welser, Maria 2017, *No Refuge for Women*. Greystone Books, Vancouver/Berkeley.
- Vigh, Henrik 2011, “Vigilance – on Conflict, Social Invisibility, and Negative Potentiality”. *Social Analysis*, 55: 3, s. 93–114. Doi: [10.3167/sa.2011.550306](https://doi.org/10.3167/sa.2011.550306)
- Zahavi, Dan 2001, *Husserls fænomenologi*, Gyldendal, København.

Refererede websider:

- Om antallet af syriske flygtninge: <https://www.unhcr.org/syria-emergency.html> (besøgt 11/7 2019)
- Om mediedækning: <https://en.unesco.org/news/media-and-migration-covering-refugee-crisis> (besøgt 11/7 2019)

- Om FN indsatser i Libanon: <https://data2.unhcr.org/en/situations/syria/location/71> (besøgt 11/7 2019)
- Om libanesiske flygtninge i Syrien: <https://www.migrationpolicy.org/article/lebanese-crisis-and-its-impact-immigrants-and-refugees> (besøgt 11/7 2019)
- Om Libanon og FNs flygtningekonvention: <https://academic.oup.com/ijrl/article/29/3/438/4345649> (besøgt 11/7 2019)
- Om konflikten mellem Rusland og Ukraine: <https://www.dr.dk/nyheder/udland/overblik-derfor-er-rusland-og-ukraine-igen-i-konflikt> (besøgt 11/7 2019)
- Om Shawisher: <http://www.lb.undp.org/content/dam/lebanon/docs/Governance/Publications/PEACE%20BUILDING%2012th%20web%20p12.pdf> (besøgt 11/7 2019)
- Om Shawishers overgreb: <https://d1r4g0yvcc7lx.cloudfront.net/uploads/Lebanon-Report-FINAL-8April16.pdf> (besøgt 11/7 2019)
- Om palæstinensiske lejre i Libanon: <https://www.unrwa.org/where-we-work/lebanon> (besøgt 11/7 2019)
- Om Shatilla: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-26816043> (besøgt 11/7 2019)

Summary

The Refugee's condition – an ethnographic study of flight and its consequences for Syrian Refugees in Lebanon.

In this article, I explore flight as an existential condition for refugees. Inspired by the philosopher Hannah Arendt's book *The Human Condition* and her notions of *natality*, *condition* and *spaces of appearance*, I approach flight as an event that initiates a chain of actions and reactions in the world. Through ethnographic examples drawn from fieldwork conducted in Lebanon, I demonstrate how flight affects the ways in which Syrian refugees emerge in this neighboring country and how flight influences their choices and strategies in everyday life as well as their movement towards Europe and Canada.